

B. CLAES^a,
L. NAESSENS^b,
L. BRADT^c,
D. BAMELIS^d,
J. BOXSTAENS^e

Forensisch welzijnswerk en sociale grondrechten. De huidige betekenis van de rechtenbenadering voor het forensisch welzijnswerk

Panopticon, 40 (5), 388-397
© 2019 Maklu | ISSN 0771-1409 | September 2019

- a Lector, Transmuraal Herstelgericht Werken, Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool Nederland (Corresp.: b.claes@avans.be).
- b Lector/onderzoeker, Opleiding sociaal werk, Odisee Hogeschool Brussel; Onderzoeker, Master sociaal werk, Universiteit Antwerpen.
- c Professor Sociale Pedagogiek, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent.
- d Teambegeleider, CAW Onthaal, CAW Oost-Vlaanderen.
- e Lector/onderzoeker, Opleiding sociaal werk, Karel De Grote Hogeschool en Universiteit Antwerpen.

1. INLEIDING

De globale definitie van sociaal werk beschouwt mensenrechten samen met sociale rechtvaardigheid, collectieve verantwoordelijkheid en diversiteit als de centrale principes van sociaal werk. Zo stelt De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM), verschenen in 1948 dat de “erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld” (preambule UVRM). De OCMW-wet van 1976 en de opname van de sociale grondrechten in de Grondwet in 1994 zijn twee mijlpalen in België waarop het UVRM een vertaalslag krijgt in de Belgische regelgeving. Het UVRM draagt zowel een erkenning van de gelijkheid van elke burger in het licht van de democratie in zich, als een erkenning van het recht op een menswaardig bestaan als sociaal-politieke doelstelling.

De kern van de erkenning van mensenrechten als referentiekader voor interventies ligt niet bij een omschrijving vooraf en extern gedefinieerd door sociaal werkers of de ruimere samenleving, maar krijgt betekenis in het licht van een onderhandeling tussen de sociaal werker en de gebruiker waarop ook de gronden voor de interventie vorm krijgen (CLAES, 2009; MAESELE, 2012). De rechtenbenadering is een essentiële pijler van de verzorgingsstaat en economische, politieke en maatschappelijke evoluties werken permanent in op de ontwikkeling van dit welvaartsarrangement. Het rechtendiscours waarop de verzorgingsstaat is gestoeld, beweegt naar dat van een actieve welvaartsstaat met aandacht voor activering, voor rechten én plichten en van de responsabilisering van de individuele burger.

Vraag blijft wat deze rechtenbenadering anno 2019 in het forensische welzijnswerk betekent. Hoe verhouden noties als sociale rechtvaardigheid, gelijkheid en menselijke waardigheid zich binnen het huidig forensisch welzijnswerk. En welke maatschappelijke en beleidsmatige evoluties hebben hierop invloed. In deze rondetafel focussen we op ‘De huidige

betekenis van de rechtenbenadering voor het forensisch welzijnswerk (FWW). We doen dit aan de hand van drie onderdelen, of mogelijke lezingen van de rechtenbenadering voor het forensisch welzijnswerk, zoals ook opgenomen in het eindrapport van de Sociaal Werk conferentie 2018 (VANDEKINDEREN, ROOSE, RAEYMAECKERS & HERMANS, 2018).

Deze rondetafel biedt een uitstekend forum om over deze thematiek met verschillende actoren te reflecteren. Het rondetafelgesprek van 24 april 2019 te Gent richt zich naar drie subthema's: (1) de waarborgfunctie van rechten, (2) de sociaal-politieke lezing van rechten en (3) de sociaal werker als democratische professional. Een verscheidenheid van praktijkwerkers reflecteren elk vanuit hun eigen expertise en perspectief. Onderstaande personen nemen deel aan het rondetafelgesprek:

- dr. Natalie AGA, lector en onderzoeker Thomas More Hogeschool
- dr. Dorien BROSENS, postdoctoraal onderzoeker Vrije Universiteit Brussel
- dr. Steven GIBENS, lector en onderzoeker Karel de Grote-Hogeschool en praktijkassistent Universiteit Antwerpen
- Pascale FRANCK, coördinator *Family Justice Center* Antwerpen
- Wouter WANZEELE, forensisch therapeut en sociaal werker Forensisch Ambulant Begeleidingsteam (CAW Oost-Vlaanderen) en Psychotherapie-BRUG (CGG Ahasverus)
- Hans CLAUS, gevangenisdirecteur en lid van vzw De Huizen
- Kaat VANTHUYNE, teamverantwoordelijke Toeleiding en Aanmelding Na Detentie En Meer (TANDEM)
- Mathias VAES, directeur Sociaal Huis Mechelen (OCMW)
- Bjorn CALLENS, coördinator cultuur De Rode Antraciet

2. DE WAARBORGFUNCTIE VAN RECHTEN

De rechtenbenadering in het FWW verwijst naar het recht op maatschappelijke dienstverlening als waarborgfunctie. Dit betekent dat forensische cliënten toegang hebben of krijgen tot alle mogelijke sociale voorzieningen. In de geestelijke gezondheidszorg, de gevangenis, het OCMW, het algemeen welzijnswerk nemen sociaal werkers deze taak op. Echter aan heel wat maatschappelijke dienstverlening zijn voorwaarden gekoppeld, ook in het FWW, en sluit de dienstverlening moeilijk aan op de noden van forensische cliënten. Hoe wordt dit recht op maatschappelijke dienstverlening gewaarborgd in het FWW? En welke maatschappelijke en beleidsmatige evoluties hebben een negatieve of positieve invloed op deze waarborgfunctie? Kan het geïntegreerd breed onthaal (GBO), een samenwerkingsverband tussen minimaal het OCMW, het centrum voor algemeen welzijnswerk (CAW) en de diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen (DMW), bijdragen tot het realiseren van het recht op maatschappelijke dienstverlening? En kan het geïntegreerd breed onthaal onderbescherming van de forensische cliënten tegengaan?

Natalie AGA: Het geïntegreerd breed onthaal is mogelijk een kans voor het forensisch welzijnswerk naar het recht op maatschappelijke dienstverlening. Maar ik mis daar dat multidisciplinaire debat in. Het heet geïntegreerd breed onthaal en voor het forensisch welzijnswerk, gaat het ook om andere levensdomeinen, en andere partners. Daarnaast moet je binnen het FWW steeds het debat aangaan met justitie, en daar liggen ook heel wat kansen.

Pascale FRANCK: Ik zit aan de kant van dat interdisciplinair werken. Wij hebben veel partners in het *Family Justice Center*, zowel van het forensische welzijnswerk als van andere levensdomeinen. Wij missen net de kans en het verbinden met het GBO. Wij moeten wachten tot mensen, zoals slachtoffers of daders, bij ons komen. Het Vlaamse beleid, ondanks de instal-

latie van het GBO, houdt het bij de interdisciplinaire samenwerkingen die al bestaan. Het geïntegreerd en interdisciplinair werken blijft nog te hard afgesplitst. Je laat dan kansen op rechten liggen.

Steven GIBENS: De partners in het GBO zijn OCMW, CAW en de mutualiteiten. Daar zitten geen justitiehuisen of andere partners in waar die rechtenbenadering ook kan toegepast worden. Ik zie het GBO als een soort eerstelijnsonthaal, waarbij we gaan oriënteren en verwijzen eerder dan dat het gespecialiseerd is. Het is een breed onthaal, generalistisch en het forensisch welzijnswerk mag niet als generalistisch worden beschouwd.

Mathias VAES: Er is een waanzinnig doolhof in Vlaanderen voor cliënten met een vraag. Je hebt OCMW 's, het CAW, en het middenveld. Het GBO accepteert dat doolhof en zet zich voor dat doolhof. We voeren existentiële discussies over het GBO. Wat is GBO, hoe verhoudt het GBO zich tot andere ingangen? Vooral theoretische discussies en veel systeemdenken. Als je grondrechten écht wil realiseren, dan moet je je afvragen waar die doelgroepen mee zitten. Dan moet je er niet nog eens de zoveelste afkorting tussen gooien, maar dan moet je gaan samenwerken tussen organisaties. Tussen CAW en OCMW of tussen CAW en gevangenis. Dat heb je volgens mij nodig bij het realiseren van grondrechten. We gaan nog te veel uit van het systeem, bijvoorbeeld gevangenis of psychiatrie, naar het andere. Je hebt daarvoor geen GBO nodig om de brug te maken. Je hebt de link tussen verschillende hulpverleningsvormen nodig, en de mensen van de sociale huisvesting.

Natalie AGA: Het landschap van het forensisch welzijnswerk is erg gefragmenteerd, met ook erg specifieke projecten voor bepaalde doelgroepen die ons het mandaat geeft om mensen uit te sluiten. Het GBO is een pleister op de wonde in dat gefragmenteerd gebied. Als je kijkt naar armoede, participatie, enzovoort, dan vraag ik me soms af of er voor het forensische echt zo een aparte groep nodig is. Je moet ze ook niet specialer maken dan dat ze soms zijn. En ook in het reguliere openingen laten voor hen. Ik heb nu net mijn onderzoek afgerond en daar komt uit dat mensen continuïteit in relaties willen. Echter, wij lopen hoog op met de getrapte systemen en geïntegreerd beleid. Dat is vanuit ons organisatorisch denken.

Steven GIBENS: Ik zie die tendens waarbij allerlei huizen ontstaan. Huizen van het kind, justitiehuisen, sociaal huis. We zitten allemaal huizen te bouwen. Terwijl het concept van het sociaal huis uit de jaren '90 betekent om alles samen te brengen onder een dak, zoals RVA, VDAB, enzovoort en daar in een multidisciplinaire setting op lokaal niveau alles te verbinden. Terwijl ik nu precies de tendens zie om alles weer los te maken. Dat netwerkgericht denken zou versterkend en verbindend moeten zijn, wordt door de verschillende huizen moeilijker gemaakt.

Pascale FRANCK: Dat is niet mijn ervaring. Die diensten die je nu noemde, die zitten bij ons allemaal binnen. Om mensen op één plaats toegang te geven tot alles. Van advies vreemdelingenzaken tot advies en meldpunt alcoholverslaving. Dat is wat mensen nodig hebben. Het in netwerken denken betekent dat de systemen in elkaar verweven zijn. Het gaat erover hoe je als praktijkwerker het netwerk aan elkaar breit voor mensen die dingen nodig hebben voor alle levensdomeinen. De reden waarom wij de stap hebben gezet met het *Family Justice Center*, is om het terug simpel te maken voor de cliënt. Wat hebt u van ons nodig? Hoe zit u nu in dat intra-familiaal geweld? Wat is uw verhaal? Mensen met een intra-familiaal geweld verhaal die binnenstappen bij het onthaal, of bij de politie, je wordt doorverwezen naar bijvoorbeeld slachtofferhulp. Pas daarna, bij een goede doorverwijzing komt dat naar het *Family Justice Center*. Ik hoop dat deze aanmeldingen er met het GBO sneller zou komen.

Ook alle levensdomeinen worden meegenomen, het gaat niet alleen om de gokverslaving, maar ik krijg ook mijn huisvesting niet rond, en heb geen werk, enzovoort.

Wouter WANZEEL: Het kan positief zijn dat mensen breder toegang hebben. Anderzijds hebben ze ook soms meer gespecialiseerde toegang nodig. Dit is bijvoorbeeld bij plegers van seksueel overschrijdend gedrag. Niet alle hulpverleners durven er met hen over spreken. Maar tegelijk is de brede kijk op levensdomeinen wel erg belangrijk. Het is fundamenteel nodig dat er basisdiensten zijn die toegankelijk zijn voor iedereen. We moeten ook blijven opletten voor mensen die niet geïncludeerd worden omwille van het 'toch niet zo breed' onthaal.

Steve VAN VELDHOVEN: Ik heb nog geen enkel GBO het forensische publiek als doelgroep weten omschrijven. Tegelijkertijd hebben we vanuit het GBO ook niet ervaren dat het forensisch welzijnswerk daarop appel doet en een vraag stelt. Dus als het er dan toch zou zijn, er zijn kansen, maar ze worden niet benut. Dat is iets wat ik op dit moment wel vaststel in de beginfase van het GBO.

Mathias VAES: Het GBO is een decreet. We praten over het GBO alsof dat er is, maar dat is er niet hé, het is een decreet. Af en toe zijn er vergadering maar... doe het maar: aanmelden bij GBO. Ik ben best benieuwd wat je gaat vinden. We praten daar over, maar er is daar nog niet veel concreets waar een mens met een hulpvraag echt bij terecht kan.

Hans CLAUS: Voor het recht op maatschappelijke dienstverlening te waarborgen zou ik willen dat elke gedetineerde proactief benaderd wordt door iemand, dat dat 24u op 24u is, ook op een zaterdag. Je moet naar de gedetineerde de stap zetten, en dat mag wel wat aanklampend zijn. Echter tussen proactief, aanklampend en dwingend, ligt een groot verschil. Proactief en aanklampend is niet hetzelfde als gedetineerden verplichten. Dat die gedetineerde continu wordt opgevolgd, ook na de detentie, is ook belangrijk. Die opvolging gebeurt door een geëngageerde persoon die systemen wil doorbreken om voor die cliënt het welzijn te bevorderen.

Kaat VANTHUYNE: Mijn bezorgdheid is dat je bij elke overgang of breuklijn, bijvoorbeeld vanuit de gevangenis, je cliënten verlies. Ook als hulpverleners beginnen we steeds opnieuw. We hebben te weinig vertrouwen in elkaar. Dat zorgt ervoor dat je heel veel kostbare tijd verliest.

Dorien BROSENS: Over die brug tussen binnen en buiten, mogen we de kracht van *peers* of ervaringsdeskundigen niet onderschatten. In Engeland zetten ze heel hard in op *peers*. Waar zij vanuit hun ervaring ondersteuning bieden. Dat zijn zaken die wij als professionals nooit zullen hebben.

Wouter WANZEEL: Het is belangrijk dat er genoeg initiatieven zijn die aansluiten op wat de mensen nodig hebben. Zo zijn we met Psychotherapie-BRUG in de gevangenis van Vorst gestart met de straathoekwerk methodiek ('CGG op vleugel') om zo echt naast mensen te gaan zitten en te vragen wat zij juist nodig hebben. Het blijft ook belangrijk om ergens terecht te kunnen waar je hulp krijgt over veel levensdomeinen, met zo weinig mogelijk obstakels en schakels.

Mathias VAES: Het gaat niet alleen om hulp ontvangen. We zijn nog niet veel mensen tegengekomen die denken dat er in onze maatschappij helemaal niets van hen verwacht wordt

om bijvoorbeeld een leefloon te krijgen. Het gaat om hun arbeidsbereidheid als voorwaarde. Echter je kan op maat werken waarbij je met hen in gesprek gaat over wat ze willen, een opleiding of werk.

Hans Claus: Volgens mij gaat het over intermenselijke waarden. Dat is wat mensen op de rails brengt. Waarden vinden in je leven en gewaardeerd worden door anderen. Dat wordt direct vertaald naar dagbesteding en arbeid omdat we ons zo vasthouden in dat systeem. Volgens mij moeten we dieper graven. Als je ziet wat welzijn bevordert, dan ga je volgens mij bij welzijn en intermenselijke relaties uitkomen.

Bjorn Callens: Dagbesteding en vrije tijd zijn zaken die vaak onderschat worden. Je moet echt per persoon gaan kijken wat zijn de noden, maar ook op het vlak van dagbesteding. Waar heb je nood aan? Om van daaruit een traject op te zetten. Dat is ook vanuit de gevangenis waarin ik werk. Het is dan ook belangrijk om van daaruit een soort brug te maken naar de samenleving. Die vrijblijvendheid, ik heb het daar soms wel wat moeilijk mee. Alles is vrijblijvend, mensen kunnen zelf kiezen waar ze naar toe gaan. Wij bieden allerlei vormen aan, communicatietrainingen, agressietrainingen. Wij krijgen altijd te horen van de hulpverleners dat er een grote nood is. Wij bieden dat dan aan en dan blijkt dat daar weinig gedetineerden op af komen. Soms snap ik niet dat de hulpverlener zegt, kijk we hebben een goede relatie, je hebt problemen met agressie, dus ik heb als hulpverlener wel een verwachting naar de cliënt. Je moet dat niet verplichten maar je kan toch aangeven wat je verwacht, of proberen een soort overeenkomst met de cliënt te maken. Ik denk dat dat nu te weinig gebeurt. Zeker niet verplicht maken, maar wel kijken hoe je mensen kan motiveren om dingen op te nemen en daar ook een aantal positieve zaken aan te koppelen.

3. DE SOCIAAL-POLITIEKE LEZING VAN RECHTEN

De rechtenbenadering van het forensische welzijnswerk verwijst niet alleen naar het recht op maatschappelijk dienstverlening, maar heeft ook betrekking op de publieke rol en signaalfunctie van het FWW. Hierbij wordt verwezen naar het structureel sociaal werk. Zo worden forensische welzijnswerkers geacht hun eigen handelen voortdurend in vraag te stellen naar het normaliserend, disciplinerend of uitsluitend karakter ervan. En hoe deze welzijnswerker tracht tot nieuwe inzichten en oplossingen te komen op maat van de veranderende noden van het cliënteel. Deze structurele opdracht in het FWW betekent ook het zoeken van verbinding met alle politieke en beleidsactoren gericht naar de ontwikkeling van nieuw beleid. Anders gesteld, op welke wijze wordt de publieke rol en signaalfunctie van het FWW opgenomen? Wat betekent het structureel sociaal werk binnen het FWW naar zelfreflectie, signaalfunctie als beleidsbeïnvloeding?

Steven Gibens: Ik wil even terugkeren naar de sociaalwerkconferentie. Daar hadden we een werkgroep justitie en sociaal werk. Eén van de spanningsvelden was het individu ten aanzien van de structuur en hoe de sociaal werker dat ervaart. Sociaal werkers geloven wel dat ze verandering kunnen brengen binnen justitie, maar de context is niet altijd evident om dat te doen. Gevangenissen en justitie zijn heel hiërarchisch georganiseerd. Je kan binnen dat systeem wel signaleren maar echt structurele veranderingen invoeren is erg moeilijk. Sociaal werkers doen dat wel op individueel vlak.

Natalie Aga: Praktijkwerkers in het FWW krijgen wel een beperkt mandaat om een signaalfunctie op te nemen, maar dat wordt door het dagdagelijkse werk opgeslorpt. Wat ik ook merk vanuit de praktijk, justitie houdt altijd de bovenhand en het gewicht op allerlei soor-

ten trajecten. We zijn eigenlijk bezig mensen in te passen in die trajecten van justitie en zo vergeten we ons eigen mandaat. We zien ons eigen mandaat vanuit de hulpverlening als ondergeschikt aan dat van justitie.

Bjorn CALLENS: Bovendien werk je in een systeem zoals de gevangenis waar elke hulpverlener vanuit een organisatie zijn eigen ding doet. Dan is het heel moeilijk om alle troepen samen te krijgen en een gezamenlijk standpunt in te nemen vanuit de Vlaamse overheid naar justitie. De gevangenis van Sint-Gillis heeft de afgelopen twee jaar amper een hulpverleningsaanbod gekend. Er waren een aantal pogingen om daar iets mee te doen. Het bleef bij een signaal, maar structureel is er nooit iets veranderd.

Wouter WANZEELE: Het is niet omdat er een poging is om iets te schrijven of actie te voeren, dat dat ook tot resultaat leidt. Het vraagt van sociaal werkers heel wat doorzettingsvermogen. Verder zie ik, als werknemer van het CAW, dat het officieel tot mijn takenpakket behoort, naast begeleidingen en onthaal, dat ik moet bezig zijn met preventie en signaleren. Soms worden signalen opgepikt, soms niet. De financiering zorgt er bijvoorbeeld voor dat organisaties afhankelijk zijn van de overheid. Als werknemer heb je ook je beperkingen, je moet loyaal zijn. Als forensisch sociaal werker behoort het tot onze job om structureel te werken. We moeten manieren vinden hoe we die druk kunnen opheffen.

Pascale FRANCK: In het FWW geven heel wat sociaal werkers en aanverwante beroepen signalen, die ook gehoor vinden, maar het blijft moeilijk om dan echt te komen tot verandering.

Mathias VAES: Als we denken aan verandering, kijken we vaak naar boven. Als er iets moeilijk is, dan is het wel de hulpverlener veranderen. Structureel werken is ook kijken naar jezelf, de blik mag wat meer intern gericht worden.

Pascale FRANCK: Organisaties in het FWW moeten hun medewerkers daarin steunen, een klimaat creëren waarin mensen reflectief kunnen zijn.

Hans CLAUS: In deze discussies wordt vaak gedacht vanuit de functie van de sociaal werker en de structuren. Eigenlijk moet je gewoon denken vanuit je burgerschap en je vrijheid van meningsuiting. Vaak beschikt de sociaal werker alleen over die informatie. Je hebt dus niet alleen het recht, maar ook de plicht om je op je burgerrechten te baseren en actie te ondernemen. En dat moet je slim doen. Je moet sensibiliseren, de academische wereld betrekken, de pers erbij halen. Je gaat heel het maatschappelijk veld bespelen en niet gedurende één jaar, maar gedurende een heel proces die de verandering zal nodig hebben. Als je niet op weerstand botst, ben je waarschijnlijk niet goed bezig. Het komt erop neer om die weerstanden op te ruimen en je project er door te krijgen.

Natalie AGA: Er is wel een randvoorwaarde. Je moet als persoon heel sterk in je schoenen staan, en heel goed weten wat je mandaat is als hulpverlener. Ook in de opleidingen moeten we meer aandacht hebben voor het mandaat van de sociaal werker en dat je ook dingen moet realiseren die tegemoet komen aan de structuur van de maatschappij.

Mathias VAES: Eén van de grootste problemen is toch ook wel de compleet doorgeschoten specialisatiedrang. We hebben nu in het Sociaal Huis in Mechelen sinds een paar jaar onze hulpverlening herbouwd rond het principe van '1 cliënt = 1 maatschappelijk assistent'. Dat is een keuze, dat is geen houding. De afgelopen tien jaar is er een neiging tot steeds verdere specialisatie. Alles is een specialisme, dat is erg moeilijk om te keren. Ook al lopen men-

sen steeds meer vast in het kluwen van de hulpverleners met al hun eigen systemen en voorwaarden. Maar zodra je aan de structuur raakt, ga je professionals uit hun comfortzone trekken. Specialismen geven houvast en maken dat sociaal werkers enkel verantwoordelijk zijn voor een bepaald deel. Dus niet voor het gehele, meer generalistische traject, of voor die structurele opdracht.

Wouter WANZEELE: Je hebt als professional ruimte nodig om te werken. Er is een tendens naar meer vormelijk werken in plaats van inhoudelijk werken. Dat is ook zo binnen het Algemeen Welzijnswerk. Dat zet een druk op je inhoudelijk werk. Ook daar word je uitgedaagd om daarmee om te gaan en je eigen organisatie daarop te appelleren. Ook moeten organisaties zich anders verhouden ten aanzien van elkaar omwille van de concurrentie.

4. De sociaal werker als democratische professional

Rechten in het FWW zijn sociale constructen die inhoud en betekenis krijgen in de concrete interventies en uitvoeringspraktijken. De invulling van rechten hangt dus sterk af van de specifieke context die voorwerp is van discussie, individuele voorkeuren en culturele gebondenheid. De vraag is dan ook hoe we in het FWW rekening houden met de diverse manieren om rechten en menswaardigheid in te vullen. Anders gesteld, hoe doen forensisch welzijnswerkers recht aan de cultureel diverse interpretaties van rechten? In welke mate kunnen/mogen/worden forensische cliënten betrokken in de structuur van de organisatie.

Mathias VAES: Vanavond is onze selectieprocedure voor maatschappelijk assistenten. In deze selectieprocedure zitten ervaringsdeskundigen uit de sector. Ik vind dat die veel meer een stem moeten krijgen, niet alleen in een raad van bestuur, maar ze moeten in alle werkingen betrokken worden.

Natalie AGA: Ik merk de hele revolutie van het inzetten van ervaringsdeskundigen, maar het inschakelen van de forensische ervaringsdeskundigen blijft momenteel toch vooral een informeel gebeuren. Ik moet de eerste nog tegenkomen die formeel wordt ingeschakeld in het kader van heel die vermaatschappelijking van de zorg.

Steven GIBENS: Ik wil even terugkeren naar de sociaalwerkconferentie. Daar hebben we ook gespeit voor ervaringsdeskundigen, maar dat is er niet gekomen. Ik wil maar zeggen, het is allemaal gemakkelijk om het uit te spreken, maar om dat uit te voeren, dat ligt veel moeilijker. Het is ook niet evident want er speelt daar ook een machtsverhouding. Ik ga nu stout zijn, maar ik denk dat dat vaak een 'excustruus' is. Je mag wel spelen, maar ook niet te veel spelen op een bepaald veld.

Pascale FRANCK: Ik zie ook evolutie in waar we de cliënt betrekken. Het is echt een stapsgewijs proces. Als je je organisatie gaat vormgeven, ga je starten met vragen aan cliënten, via interviews en focusgroepen, wat zij willen. Dat is dikwijls al een eerste stap en zijn eyeopeners. Wij denken met onze rugzak, opleiding en ervaring op een bepaalde manier, maar die cliënt kan je ogen openen. De laatste stap is heel wat moeilijker, wanneer ga je ze structureel inzetten? Ze laten mee nadenken over hoe je je dagelijks organiseert, de opening van de uren of hoe je je ruimtes structureert, dat gaat ook nog. Maar structureel bepalen, wie wordt onze nieuwe casemanager? Dat is iets anders.

Steven GIBENS: Maar dat zit binnen onze begripsapparatuur van democratische professional. Democratie was bij de Grieken ook niet zo breed zoals wij dat nu kennen. De democrati-

sche professional gaat over en heel rechtstatige benadering van sociaal werk. Ik wil daar op wijzen, dat we daar in onze terminologie in het sociaal werk ook een hele shift in aan het maken zijn. Democratie betekent meerderheid en zolang dat die mensen geen meerderheid hebben, zal hun stem ook niet in verhouding zijn. Echter de vraag over de rol van de cliënten is een reflectiegegeven. Reflecteren over ons handelen. We mogen dus niet spreken over democratie, want dat betekent dat je hen toelaat tot meer dan dat. Het is dus belangrijk dat we dit juist verwoorden.

Natalie AGA: Ik merk dat als je als professional samenzit met een cliënt, dat je discours verandert. Dat hoeft niet te gaan over lid zijn van een raad van bestuur. Maar hoe dikwijls hoor ik: 'dat gaan we eens bespreken als hij er niet bij is'. Dan denk ik, is dat nog van deze tijd? Ik stel mij daar vragen bij.

Hans CLAUS: Eigenlijk zou het nuttig zijn om te spreken over cliëntenorganisaties in plaats van cliënten. Zij zouden zich eigenlijk moeten verenigen, als een soort vakbond die rol opnemen. Anders gaat hun stem nooit doorklinken. Ik denk dat er op zich heel veel *goodwill* aanwezig is bij de maatschappelijk werker. Maar het systeem, als iedereen samenzit, dan zorgen organisaties voor zichzelf en niet voor de cliënt.

Natalie AGA: Is het ook niet zo dat de stem van de doelgroep waar wij mee bezig zijn als minder volwaardig wordt bekeken omwille van het stigma? Ik denk dat dat een grote oorzaak is. Zij hebben geen juridisch statuut. Waarom durven we dat niet? Voor mij gaat dat ook over normativiteit. Wij zetten nog steeds het normatieve kader uit, en kunnen ons zeer moeilijk inleven in de leefwereld van onze cliënten. Ik denk dat we eerst de reflectie moeten maken over wat ons eigen normatief denkkader is, wat ons handelen stuurt, en dan nog eens nadenken over hoe wij ons verhouden tegenover hen. Die gelijkwaardigheid is er niet. Ik denk dat wij nog te veel gaan opleggen, te weinig vertrouwen geven en hen altijd als anders, minderwaardig of raar gaan bekijken. Er is nog steeds teveel een wij-zij.

Steven GIBENS: Dan moeten we ze een rechtspositie geven, als ze hun stem willen doordringen.

Natalie AGA: Je hebt heel veel patiëntenorganisaties rond bepaalde ziektebeelden, een familieplatform, etc. Wat houdt mensen tegen om belangen te behartigen van forensisch cliënteel? Waarschijnlijk het stigma hé.

Wouter WANZEELE: Ik denk dat er meer aandacht moet zijn binnen het forensisch welzijnswerk om samen begeleidingsdoelen te stellen met de cliënt. Ik merk daarnaast dat het mogelijk is mensen, die hulp vragen of opgedrongen hebben gekregen, om ze mee te engageren in bijvoorbeeld onze structurele taak. Zo worden ze mee betrokken in het maatschappelijk debat. Wanneer we een sociale actie opzetten, zitten cliënten als gelijkwaardige deelnemers mee aan tafel. Zij geven de eigen actie mee vorm. Maar we stellen nog te weinig onze eigen hulpverlening in vraag.

Mathias VAES: Dat heeft ook te maken met hoe we gewoon georganiseerd zijn. We zijn meer en meer een sector van specialisten en een specialist luistert niet, die zegt wat je moet doen. Je moet ook in vraag stellen hoe we georganiseerd zijn.

Dorien BROSENS: Binnen een paar gevangenissen merk ik dat er toch wel een evolutie is naar meer inspraak en participatie van gedetineerden. Dat lukt niet bij iedereen. Niet iedereen

heeft daar nood aan, zoals ook buiten de gevangenis daar niet iedereen nood aan heeft. Maar het is wel belangrijk om mensen aan te spreken op hun verantwoordelijkheden en te zien wat de capaciteiten zijn van mensen.

Bjorn CALLENS: Absoluut. Er is een evolutie, maar het blijft wel een moeilijke opdracht. We zitten in de context van de gevangenis, je zit in een verticaal systeem waar de gedetineerde onderaan bengelt. Wij doen binnen het sport- en cultuuraanbod ons best om gevangenen te betrekken.

Dorien BROSENS: Ik denk dat heel veel samenhangt met het draagvlak dat er is. Als er vanuit de directie de kans is om iets te proberen, iets te laten mislukken, om uit deze ervaringen te leren en dan verder te gaan.

5. AFSLUITENDE REFLECTIES

De rechtenbenadering met de mensenrechten als referentiekader en vertrekpunt voor interventies in het forensisch welzijnswerk, blijft anno 2019 een thema met veel invalshoeken, praktijken en spanningen. Zo blijkt uit deze rondetafel de nog steeds aanwezige spanning tussen controle en emancipatie, tussen disciplineren en autonomie in het forensisch welzijnswerk. Ook stuiten we vaak op de spanning tussen de individuele forensisch welzijnswerker en de 'systemen' waartoe hij/zij zich dient te verhouden. Het systeem is dan niet enkel de maatschappij, of justitie, maar ook de eigen organisatie. Vergelijkbaar met de reflecties uit de Vlaamse sociaalwerkconferentie (BOXSTAENS & GIBENS, 2019), ligt de realisatie van grondrechten vaak bij de basishouding van de forensische welzijnswerker.

Een goede samenwerking tussen hulp en recht, welzijnswerk en justitie, al dan niet via een geïntegreerd breed onthaal, blijft cruciaal om de mensenrechten van forensische cliënten te bewaren. Tijdens het rondetafelgesprek worden een aantal bijkomende voorwaarden naar voor geschoven: het forensisch welzijnswerk moet vertrekken vanuit en aansluiten op de noden en de leefwereld van de cliënt en afhankelijk van die noden bestaande structuren doorbreken. Ook de continuïteit van de ondersteuning of zorg is essentieel en de hulpverlening moet proactief en aanklampend aan de slag met deze doelgroep, het louter opleggen van voorwaarden werkt niet.

Deze rechtenbenadering anno 2019 in het forensische welzijnswerk betekent ook de forensische cliënt recht doen vanuit noties als rechtvaardigheid, gelijkheid en menselijke waardigheid. Dat betekent dus ook, aandacht hebben voor de stem en het recht van de cliënt, en dit zowel in het individueel begeleidingswerk als op een meer structureel niveau binnen organisaties. Laat het betrekken van de mensen 'over wie het gaat' bovendien een uitnodiging en aandachtspunt zijn voor toekomstige debatten, reflecties en rondetafels in dit tijdschrift voor het forensisch welzijnswerk.

REFERENTIES

- BOXSTAENS, J., & GIBENS, S. (2019). Sterk Sociaal Werk. Aandachtspunten van de werkgroep 'Sociaal Werk & Justitie' binnen de Vlaamse Sociaalwerkconferentie. *Panopticon*, 40(2), 146-152.
- CLAES, B. (2009). Als een hamer je enige gereedschap is, lijkt elk probleem op een spijker. In W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAAERS, P. VAN CALSTER, T. VANDER BEKEN & G. VERMEULEN (Eds.), *Van Pionier naar Onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon* (pp. 422-440). Antwerpen: Maklu.

- MAESELE, T., & HEMELSOET, E. (2011). Een handhavingsbeleid voor het OCMW: hefboom tot of bedreiging van een menswaardig bestaan? *Panopticon*, 32(5), 65-68.
- VANDEKINDEREN, C., ROOSE, R., RAEYMAECKERS, P., & HERMANS, K. (2018). *Sociaalwerkconferentie 2018. Sterk Sociaal Werk. Eindrapport*. Leuven: Steunpunt WVG. Verkregen op 12 december 2019, via: https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/Eindrapport_sociaalwerkconferentie_2018.pdf.